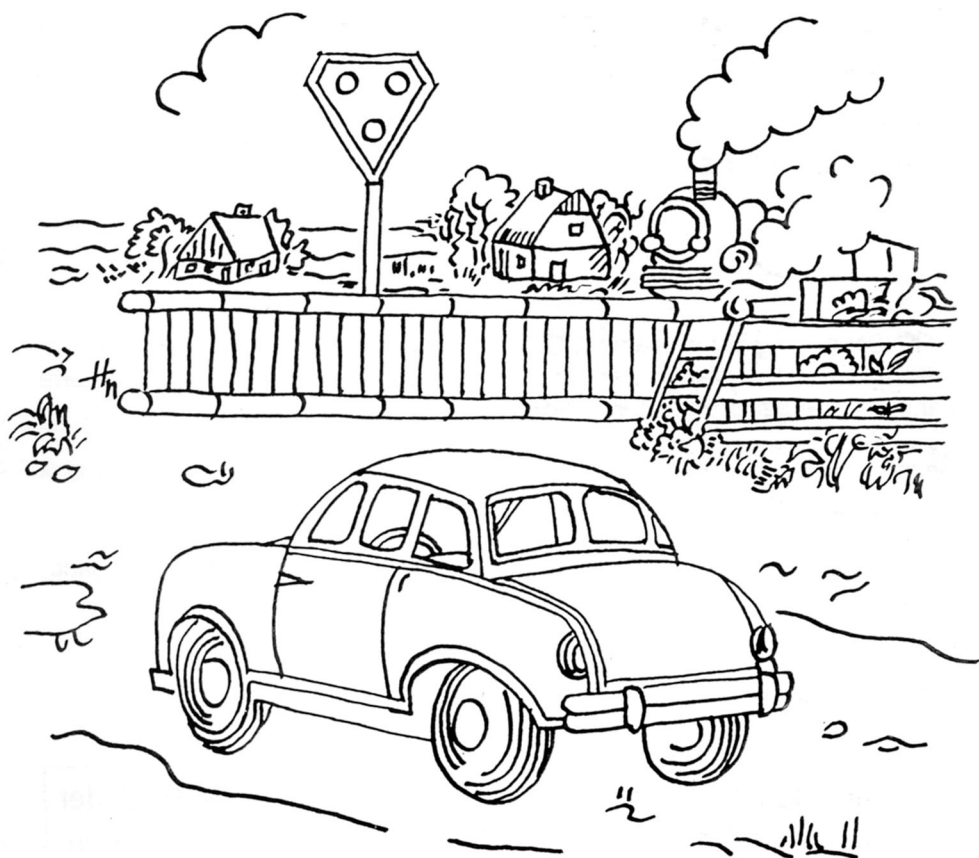

TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

7. Årgang, nr. 1

Sommer 1996

INDHOLD

Præsentation af bestyrelsen	3
Temadag om blåtryk	6
Fugl Fønix - TILLYKKE!	7
Spindhør til andre formål end tekstile	9
Vedrørende forklæder	10
Louis Pio	11
Spørgeskema - Forklæder igen!	12
Vifteterminologi	13
Skovtur til Jægerspris den 1. september 1996	17
Dragkisten den 7. september	19
Temadag i Kirkelig Kunst den 4. oktober	19
Håndarbejde for sjov	19

I TENEN årgang 6 har Kamma Gudmand-Høyer været den trofaste layout-medarbejder. Men nye opgaver har lagt beslag på Kammass tid, så hun desværre har set sig nødt til at slutte her. Derfor: Hjertelig tak til Kamma!

Dette nummer udsendes med layout-bistand af Svend O. Dalgaard, et arbejde vi takker meget for.

Husk: Japanernes kimonoopvisning i Nationalmuseet, forhallen, Ny Vestergade, København tirsdag den 30. juli kl. 14.00, fri adgang til forhallen

Forsideillustration:

Tegning til bilpude fra 1950-erne, Jøns' Samling.

Husk at betale kontingent 1996/97, hvis du ønsker det blad, der udkommer medio oktober .   Se kontonummer på bagsiden.

PRÆSENTATION AF BESTYRELSEN

Susanne Nielsen

Som TENENs nye formand har jeg lovet at fortælle lidt om mig selv. Om mine "rødder" har jeg tidligere skrevet i TENEN ("Fem generationers liv med symaskinen", nr. 1, sommer 1991), så vi kan springe direkte til min uddannelse. Efter et ophold på Skals Håndarbejdsskole søgte jeg ind på Kolding Kunsthåndværkerskole, hvorfra jeg tog afgang i 1983. Da jeg ønskede en mere håndværksmæssig skoling, blev jeg elev først hos Jette Nevers og siden hos Anne Marie Egemose.

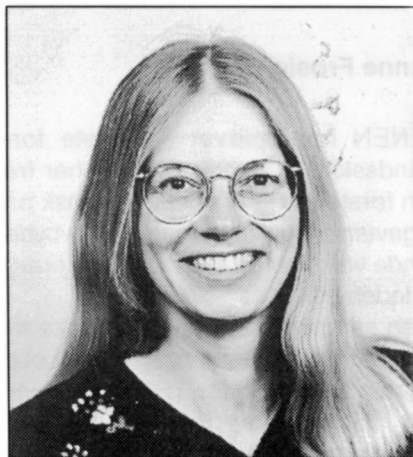
I 1986 etablerede jeg væveværksted på Fyn, hvor jeg stadig er bosat. Stikordene for de forløbne 10 år er: opgaver (bl.a. messehageler og vægtæpper), udstillingsaktivitet, skribentvirksomhed for en række fagblade, samt et utal af jobs som ufaglært for at få det hele til at hænge sammen!

I de senere år har jeg også undervist i billedvævning, bl.a. på Stoftrykker- og Væverlaugets erhvervsmæssige kursus samt på Håndarbejdsseminariet i Nørresundby.

Denne sommer er en udstillings-sommer. I øjeblikket arbejder jeg på en udstilling til Kulturloftet i Store Heddinge (3. - 24. aug.), hvor jeg viser vævede stofbaner samt vægtæpper i kluderya. Kluderyatæpperne er blevet til på baggrund af min fascination af gamle stoffer og klude.

Min uddannelse indeholder sådan set ikke nogen historiske elementer - snarere tværtimod. De årgange, der forlod Kunsthåndværkerskolen i begyndelsen af 1980-erne, var nok mere end almindeligt historieløse. Historien og traditionen har dog altid haft en betydning for mit arbejde, og jeg er derfor helt enig med Søren Ulrik Thomsen, der siger følgende: "Kun ved at forholde sig til traditionen, kan den overskrides, og kun ved at overskride traditionen, bliver man en del af den." (En dans på gloser, 1996).

Som barn elskede jeg støvede lofter, udklædning og kommodeskuffer med gammelt tøj. 13 - 14 år gammel begyndte jeg at supplere denne interesse med museumsbesøg og loppemarkeder. Og jeg har stadig et lidenskabeligt forhold til loppemarkeder og genbrugsforretninger. Jeg tror, at det er disse

TENENs nye formand, Susanne Nielsen

elementer i min tilværelse, der har ført mig ind i TENEN.

I TENEN har jeg påtaget mig mange forskellige opgaver, men det er forklædeprojektet, der har min største interesse. Måske fordi vi her arbejder med noget, der ligger inden for de nulevende generationers erindring. Historier der er vigtige at få fortalt, mens der stadig er nogle, der kan fortælle dem. Min drøm er, at TENEN også skal blive et forum for kvinder (og mænd) i alle aldre, der udveksler tekstile erfaringer og erindringer på kryds og tværs.

Som formand er jeg foreløbig valgt for et år med det formål at omstrukturere bestyrelsesmøderne.

Jeg vil desuden udarbejde forslag til en vedtægtsændring, så foreningen får en mere demokratisk struktur. Ændring af vedtægterne kan som bekendt kun ske på generalforsamlingen.

Derudover vil jeg arbejde på at øge medlemsskaren, hvilket jeg mener skal

ske gennem en styrkelse af bladet. Andre blade tager kun periodisk tekstilhistoriske emner op, så det er oplagt for TENEN at rendyrke dette område, dvs. bringe artikler og informationer om alt fra oldtidens til gårsdagens tekstiler. Får bladet en mere markant profil, vil det ikke kunne overses i mængden af tidsskrifter og foreningsblade.

Og til slut et par ord om registreringsprojekterne - disse er ressourcekrævende, og må nødvendigvis foregå over en årrække for at sikre såvel bredde som kvalitet. Og det er vigtigt, at medlemmerne aktivt støtter denne del af TENENs virke - også selvom der ikke er synlige resultater her og nu. Set i det lange perspektiv forventer jeg, at TENEN står som iværksætter af en række meget forskellige registreringer.

Den nyvalgte bestyrelse repræsenterer en hidtil uset bredde i det tekstile virkefelt, og jeg ser frem til et inspirerende samarbejde med såvel gamle som nye bestyrelsesmedlemmer.

Susanne Nielsen

Hanne Frøsig Dalgaard

TENEN har oplevet sit første formandsskift, Susanne Nielsen har fra den første stund arbejdet energisk på opgaverne, og vi kan med glæde byde hende velkommen til at sætte sit præg på ledelsen!

I den sammenhæng er det måske rimeligt at følge opfordringen og fortælle om min baggrund for TENEN. Jeg er født i 1938 og er vokset op i København, hvor jeg blev student fra Nørre Gymnasium, dengang i Gartnergade

på Nørrebro, i 1956. Jeg ønskede at studere på Københavns Universitet og valgte først historie, men skiftede snart til faget Materiel folkekultur, der blev oprettet i 1959. Under studiet fik jeg arbejde på Nationalmuseet og mit speciale kom til at dreje sig om et klassisk tekstilemne, Hedeboegnens syninger (1964). Jeg blev fra 1966 til 1989 museumsinspektør ved Nationalmuseet med nyere tids dragt- og tekstilsamling som mit arbejdsfelt, og jeg havde blandt mange gøremål en plads i foreningen Danmarks Folkelige Broderiers arbejds-

udvalg. Det betød mange, mange inspirerende udstillinger landet over, arrangeret af medlemmer af lokale kvindeorganisationer, de gik altid til opgaven med entusiasme, og resultatet blev et enormt antal duge, sengelinned, dragtdele, der blev skrevet op, fotograferet og brugt som emner til mønsterblade og bøger, til inspiration for nyt broderi eller som en kilde til historisk viden om kvinders liv og færden. Denne registrering havde som mål at skaffe kendskab til tekstiler fra før 1870, da trykte mønsterbøger endnu ikke var almindeligt udbredt i Danmark. I 1989 blev det erkendt, at opgaven måtte siges at være løst, og det blev besluttet at stille denne udadvendte del af arbejdet i bero. Det indsamlede materiale ligger som en rig skat i Nationalmuseet og på Engelsholm Højskole med en række værdifulde lysbilledserier og mønsterark som det synlige produkt.

Efter udstillingerne er tingene altid blevet leveret tilbage til deres ejere med en påsyet mærkat, der oplyste om alder, hjemsted og særlige iagttagelser. Når tingene sidenhen har skiftet ejermand, har disse mærkater været med til at bevare interessen, fordi tingene havde bevaret deres historie.

Den interesse burde ikke gå tabt, og vi blev en kreds, som fandt udvej for at starte påny - i TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening. Ikke blot navnet er ændret, men der er nu ingen grænse hverken i tid eller art for de ting, vi kan tage fat på - for det som i dag er nyt, vil snart få en alder, der gør, at folk vil lægge mærke til det, og hver periode har sine værdifulde tekstiler at værne om. Museerne har deres store plads i vores kulturliv. Men tekstiler er altfor ofte oversete genstande, og for at vi kan få lyst til at gå på museum og undres over fjerne tider og steder, vil det stadigvæk være nødvendigt, at vi kan finde nogle ting at undres over i vores egne hjem.

TENEN er ikke kun registrering, men også formidling af tekstilhistorie i vores blad, som jeg i samarbejde med Lone de Hemmer Egeberg vil føre videre. Der har været bragt en række interviews og artikler af og om mennesker, der har skabt betydningsfulde tekstiler, og flere af den slags vil komme.

TENEN omfatter også meddelelser om temadage, hvor vi mødes og udveksler indtryk. Vi vil håbe på fortsat vilje blandt medlemmerne til at bidrage med interessante artikler, så bladet kan vokse.

Hanne Frøsig Dalgaard

Se foto i TENEN 6. årgang nr. 1

Korsstingsbort i brunt og rødt, efter Mogens Kochs mønster. Broderet i 1930'erne af Asta Frøsig.

TEMADAG OM BLÅTRYK

Søndag den 21. april, en dag der føltes som en højsommerdag efter en lang og kold vinter, var der temadag om blåtryk på Fuglevad Vandmølle.

Annet Laursen Skjelsager har i Slovakiet indkøbt en samling gamle blåtrykte skørter. Denne forholdsvis ensartede gruppe var et flot supplement til Bente Ankjærs eksempler og prøver på nye og gamle tekstiler, fotos og bøger. Kort sagt alt det, man skal samle for at sætte sig ind i et gammelt håndværk.

Jeg har aldrig været vild med trykte stoffer, men blåtryk har nogle af de egenskaber, der gør tekstiler så fascinerende. Teknikken har gamle aner, den er blevet spredt og har samtidig tilpasset sig livet i forskellige egne. De trykte tekstiler er oprindeligt opstået som billigere efterligninger af de kostbare mønstervævede stoffer, men i årenes løb blev denne teknik til et højt udviklet håndværk.

Når man hører om de mange forskellige arbejdsgange, nogle der skal udføres meget hurtigt, andre der først må foretages når tøjet har fået lov at tørre i lang tid, forstår man, hvorfor farverhåndværket tidligere blev betragtet som en slags magi.

I sidste nummer af TENEN har Annet fortalt om Indigo og oplyst de botaniske navne. Hun har også henvist til Gösta Sandbergs bog "Indigo" (Kr. 30,- i Biblioteksboghandelen), den vil jeg anbefale alle, der har lyst til at sætte sig ind i emnet.

Jeg vil nøjes med at minde om, at blåtryk er en reserveringsteknik, dvs. m an beskytter de områder, der skal stå ufarvet, ved at trykke med "pap", en masse,

*Fra venstre:
Tone Tollefsen
Ellen Fostvedt og
Anette Solberg
Andresen foran
Fuglevad Vandmølle.*

der bl. a. indeholder kaolin. Derefter dyppes tøjet i et indigobad adskillige gange. Til sidst fjernes pappen, og stoffet glittes eller voksbehandles.

Bente Ankjær har lært plantefarvning hos Esther Nielsen (se "Farverkonen fra Rødovre" i TENEN 2. Årgang nr. 3), der efter at have lært blåtryk i Østrig holdt et kursus i det i 80'erne. Når man starter og endnu ikke har trykblokke, er det muligt at klippe mønstret ud i afdækningsplastic og duppe pappen på, men det kræver et godt håndelag. Stoffet nedsænkes i en kype, et meget stort kar, derfor er der i Bentes have nedgravet to olietønder oven på hinanden foret med glasfiber.

Bente fortalte meget åbent om alle de praktiske problemer og om, hvorfor hun

efter seks år ikke vil fortsætte. Hun har haft salg til folkedansere, men det er utilfredsstillende, at de færdige tekstiler smitter af, når man sveder. Hun skal desuden have udskiftet farvebadet, men det er af miljøhensyn meget besværligt at indkøbe de nødvendige materialer. Hvis nogen af TENENS læsere har lyst til at nedsætte sig som blåfarver, er jeg sikker på, at Bente Ankjær vil stå bi med råd og dåd.

Det var meget glædeligt, at en håndfuld af TENENS norske læsere havde fundet vej til Fuglevad Vandmølle. Jeg håber, at de også syntes, at det var en meget hyggelig og lærerig eftermiddag.

Vibeke Ervø

FUGL FØNIX - TILLYKKE!

Haandarbejdets Fremme er genopstået efter svære og langvarige trængsler. Det hæderkronede Selskabet til Haandarbejdets Fremme blev stiftet i slutningen af 1920'erne og har været banebrydende for broderi og for tekstil forståelse på internationalt niveau.

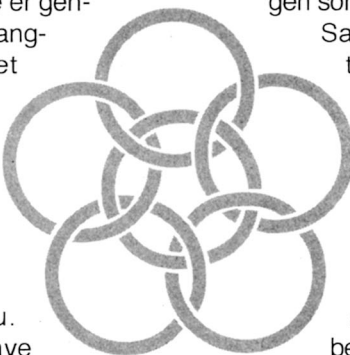
Meldingen om at den nye forening er blevet etableret, er derfor blevet modtaget med stor glæde, også blandt TENENS medlemmer, og vi ønsker den nyvalgte bestyrelse og forenin-

gen som helhed tillykke.

Samtidig kan det være nyttigt at omtale, at vi er flere foreninger, hver især med deres formål, der ikke bør savnes i helheden. Det har derfor været drøftet med varm forståelse, at vi alle har brug for hinanden og fortsat vil omtale initiativer og begivenheder gensidigt.

Den nye formand er Jørn Thorhaug Dam, Nr. Nebel.

Hanne Frøsig Dalgaard

Høravlere
leverer velrødet spindhør
presset i baller eller løs

Hørfabrik
producerer korte hørfibre

Delprocesser

Tørring af hørstrå

Snitning af hørstrå

Formaling i hammermølle

Sortering på rystesold
35% fibre, 65% skæver

Emballering

Afsætning til:

1. sorteringsfibre

Cellulosefabrikation

Tagplader
Papir
Tapet
Plantepotter
Fluffmasse
Emballage

2. sorteringsfibre
Fibre + skæver

Fiberplader

Hårde plader
Spånplader mv.

2. sorteringsfibre
Fibre + skæver

Isolering

Løs isolering
Plader

Landkontoret for Planteavl

S:\WP60\bep\jan96\hoer.cdr

SPINDHØR TIL ANDRE FORMÅL END TEKSTILE

Spindhør har indtil videre været en lille afgrøde i Danmark pga. de få muligheder for afsætning af spindhørfibre til en forarbejdningsvirksomhed, herunder til tekstile formål. Hidtil har der været satset på at udnytte spindhør til langfiberproduktion, men er der alternativer til dette? Der er jo et stort marked for plantefibre også i Danmark.

Til mange fiberprodukter må fiberlængden ikke være for lang af tekniske årsager, det åbner op for at hørfibren kan behandles alternativt. Kan man springe de traditionelle forarbejdningsmetoder over og lave et konkurrencedygtigt produkt, der kan erstatte træfibre, syntetiske fibre, glasfibre samt asbest? Med andre ord satse på de muligheder en kort fiber vil kunne give. Siden 1993 har Landskontoret for Planteavl været engageret i et forskningsprojekt "Produktion af hørfibre til industrielle formål", finansieret af Landbrugsministeriets forskningsprogram: "Biomasse til videre anvendelse i industrien". Formålet med projektet har været at frembringe et hørprodukt, der kvalitetsmæssigt er på højde med kemisk træcellulose til en konkurrencedygtig pris samt at finde enkle og miljøvenlige metoder til forarbejdning af hørrået. Endvidere at undersøge muligheder for at anvende korte hørfi-

bre i nye produkter i industrien ved at erstatte råvarer såsom træfibre, syntetiske fibre samt asbest.

Projektet har behandlet følgende områder:

- Styring af råvarekvaliteten
- Håndtering på marken
- Mekanisk fiberfrilægning af korte hørfibre
- Cellulosefremstilling
- Afprøvning industrielt
- Økonomiberegninger

Udgangspunktet er, at spindhørren mejetærskes efter forudgående skårlægning. Hørstrået rødnes på marken efter mejetærskning, indtil fiberbunderne, der sidder yderst på den træholdige stilk (skæverne), kan løsnes fra skæverne. Efter passende rødning på marken presses halmen normalt i rund- eller bigballer. Det er en billig høstmetode i forhold til den traditionelle ruskning af spindhør.

Projektet har udviklet en kortfiberproceslinie, en proces med høj kapacitet. Dette skal ses i forhold til den traditionelle håndtering af hør på et hørskæfteri, der har til formål at producere lange fibre, men samtidig er en arbejdskrævende og dyr proces.

Proceslinien tænkes etableret på en hørfabrik og består af en række delprocesser: Nedtørring af hørballen, oprivning før formalning i hammermølle. Formalingen er en ret hårdhændet proces, men med stor kapacitet, som effektivt skætter fibre fra skæver.

Skema side 8:

Kortfiberproceslinie på hørfabrik udviklet efter koncept fra Landskontoret for Planteavl med afsætning af korte hørfibre til mange forskellige formål.

Skæverne skal herefter renses fra via et rystesold. Herefter kan de korte fibre emballeres.

På Landskontoret for Planteavl er et pilotanlæg blevet etableret. Pilotanlægget sætter os i stand til at levere større mængder hørfibre til afprøvning industrielt. Proces og anvendelsesmuligheder fremgår af skemaet figur 1.

Økonomisk synes kortfiberprocessen meget konkurrencedygtig, idet de enkelte fibre kan produceres for under 1 kr. pr. kg. Forudsætningen for denne lave produktionspris er, at der eksisterer en gunstig fiberstøtteordning under EU. Endvidere har Landskontoret for Planteavl udviklet en proces til fremstilling af cellulose på basis af de korte hørfibre. Der har løbende været et samarbejde med flere forskellige industrier, der er interesserede i den nye råvare, og fibrene er afprøvet i nye produkter, der ser meget lovende ud. I løbet af 1996

gennemføres prøveproduktioner i større skala med hørfibre bl. a. på Dansk Eternit Fabrik, hvor der skal foregå en prøveproduktion af tagplader ud fra hørfibre.

Der satses på flere fronter inden for alternative anvendelser af hørfibre. Hvis bare et eller to af områderne resulterer i en produktion baseret på hørfibre, er der behov for store arealer af spindhør. Men lancering af nye råvarer/nye produkter tager tid, så man skal have tålmodighed, men samtidig tro på mulighederne. Hør hører til - også i Danmark.

*Konsulent og forsker
Bodil Engberg Pallesen
Landskontoret for Planteavl*

Redaktionen henviser også til artiklen af samme forfatter, "Spindehørstrå til papirmasse" i TENEN 1991/4.

VEDRØRENDE FORKLÆDER

TENEN har modtaget følgende indlæg fra Rose V. Nielsen, Randers

Forklæderne blev naturligvis brugt for at beskytte kjolen, men de var desuden også praktiske at ha', hvis man i haven kom ud for at der var faldet en masse æbler eller pærer ned. Så havde man altid noget at samle i.

Hvis man kom tomhændet ud i hønsehuset, havde man altid forklædet at ty til, og forresten også hvis man kom i

Brugsen og købte mere end man havde kurv med til.

Jeg har altid syntes, at når mor tog hendes store, hvide forklæde på juleaften, når vi skulle til at spise, var det først rigtig jul.

Vi gik heller ikke i skole uden at have et rent nystroget forklæde på.

Rose Nielsen

Rose V. Nielsen er født 1921.

Bogudvalget takker for indlægget.

LOUIS PIO

På Møntergården i Odense findes dette vævede portræt af Louis Pio.

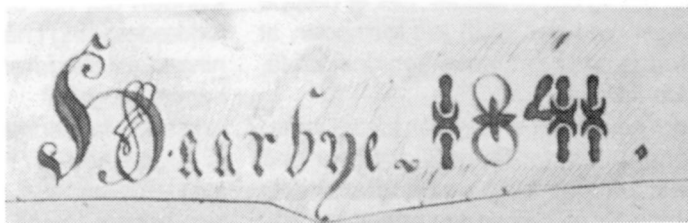
Portrættet er udført af væveren Christian Pedersen fra Hårby ca. 1870, og det var tænkt produceret i større målestok med henblik på salg til arbejderklassen. Projektet blev imidlertid aldrig realiseret. I dag kan det dog også være svært at forestille sig, at den påtænkte kunde-kreds skulle have haft råd til at købe vævede billeder. Brød på bordet må have været vigtigere for flertallet.

Louis Pio, der var født i 1841, grundlagde sammen med Harald Brix ugebladet *Socialisten* i 1871. Året efter blev bladet dagblad. Pio var ligeledes stifter og leder af den danske afdeling af *Internationale*. Pio blev sammen med Brix og Geleff fængslet på et stort masse-

møde på Nørre Fælled 2. maj 1872, hvor det kom til sammenstød mellem demonstranter, politi og militær. Året efter idømtes Pio 5 års fængsel, men blev dog løsladt i 1875. I 1877 blev han af politiet bestukket til at udvandre til USA, hvor han døde i 1894.

Susanne Nielsen

Se Damask og Drejl, København 1989, Fig. 39.

Louis Pio

Mål: 12,5 x 9,5 cm.

Jacquardvævet

Møntergården,

mus. nr. 249/1938.

Foto: Susanne Nielsen

SPØRGESKEMA - FORKLÆDER IGEN!

I TENEN nr. 3, vinter 1996, bragte vi et spørgeskema i relation til forklæderejstreringen. Dette har resulteret i seks spændende og meget forskellige besvarelser fra kvinder født mellem 1922 og 1949. Men det ville jo være dejligt, om der var flere læsere, som havde lyst til at skrive til os!

En af bidragyderne skriver: "Hermed et lille bidrag om forklæder. Der er næppe noget nyt i det, men jeg formoder, at bredde også kan have betydning." Ja, mon ikke!

I det hele taget er der nok større variationer inden for landets grænser end først antaget. Miljø og geografisk placering får en helt anden betydning, når vi går 1 - 2 generationer tilbage. Man vil dog næppe kalde det egnspræg. Jeg tror snarere, at usamtidighed er

det rigtige ord, hermed forstås, at nogle vaner er gået af mode et sted i landet, men har fuld gyldighed et andet sted. Og det er disse variationer, som kun læserne – og forklædebrugerne – kan delagtiggøre os i.

Tro ikke, at bogudvalget ved det hele i forvejen!

Det ville også være dejligt at høre fra kvinder, der har beskæftiget sig med forklædesyning i håndarbejdsundervisningen. Hvilke forandringer er der sket her og hvornår?

Kort sagt, fat pennen og skriv. Bredden er afgørende for forklædeprojektets kvalitet.

Nye læsere kan få spørgeskemaet tilsendt ved henvendelse til undertegnede.

Susanne Nielsen

Skolepiger med forklæder. Udsnit af foto i Københavns Bymuseum. Islandsgade i Sundbyvester 1907

VIFTETERMINOLOGI

I forbindelse med tidsbestemmelsen af nogle vifter på Ærøskøbing Museum opdagede jeg, at der er meget lidt litteratur på dansk om emnet, og at der ikke er en fast dansk terminologi til beskrivelsen. Udover bøger og artikler har jeg set "blå" registreringskort fra Møntergården i Odense, Brede og vort eget museum, men disse kort er tydeligvis udfyldt uden brug af et fagsprog. Jeg vil med denne artikel opfordre til, at man finder frem til en utvetydig terminologi.

Herunder har jeg forsøgt at beskrive forskellige viftetyper og at finde dækkende udtryk til et dansk fagsprog. I parenteserne står de tilsvarende ord på fransk, engelsk og tysk.

HJULVIFTE

(*ècrain soleil, cockade, Radfächer*)

I kirken i Monza ved Milano findes en ceremoniel vifte, en flabellum, fra det 6. årh. Det er en "hjulvifte", dvs. en cirkulær plisseret vifte. Først i dette århundrede har man fået tydet teksten på den, og det viser sig, at det er en oprindelig verdslig vifte, den ældst kendte i Europa.

FANEVIFTE

(*éventail drapeau, flagfan, Fahnenfächer*)

De ældste vifter til almindelig brug var "fanevifter", udformet som små stive flag med en kort stang. Flaget kan være af metal, brokade, læder eller pergament, med udskåret mønster, eller malet og forgyldt evt. kantet med

kniplinger. Typen er i brug i 1500-tallet og kendes først og fremmest fra billeder, bl.a. af Tizians kone (Sen renæssance 1500-1650).

FJERVIFTER

Fanevifterne fik konkurrence fra fjervifter. Nogle kan betegnes som "fladevifter", dvs. stive vifter, runde eller kantede på et kortere eller længere håndtag. Selve "viftefladen" er dækket af fjer, og der kan evt. være placeret et spejl i midten.

Den stadigt voksende kontakt med Nordafrika skaffede store mængder af strudsfjer til Europa. Der opstod derfor en ny type fjervifte "duskviften", som man bedst kan sammenligne med en fjerkest, en buket af strudsfjer samlet i et kort håndtag. De kan være kunstigt farvet, så de passer til den kjole, hvortil de bæres, og håndtaget lavet af kostbart materiale og udsmykket med ædelsten, som fx på nogle af de vifter, som Elisabeth den Første af England fik foræret.

Andre typer af fjervifter består blot af ganske få store strudsfjer vifteformet anbragt ved siden af hinanden i et håndtag. For at give dem ekstra fylde, kunne man sy enkeltfjer sammen og forlænge dem¹; hvis de midterste fjer er de længste kaldes det palmetteform eller "a la fontange" (= høj frisure i 1700-tallet).

FOLDEVIFTER

Efterhånden afløses fjervifter af foldevifter, som stammer fra Orienten. Der findes to typer foldevifter, den stive

"brisévifte", lamelviften, som dukker op omkring 1700, og "(blad)-foldeviften", den viftetype, vi normalt tænker på, når vi bruger ordet vifte, og som er helt dominerende til omkring 1850.

Lamelviften²

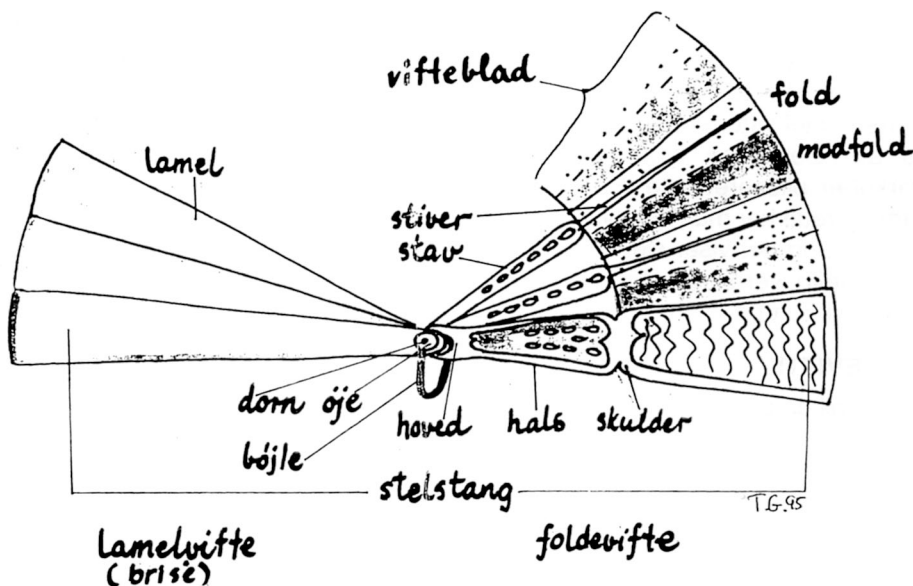
(éventail brisé, briséfan, Briséfächer) består af flade lameller af elfenben, skildpadde-skjold, perlemor, horn, fiskeben (hvalbarde), træ eller metal. Der kan være fra omkring 16 til 24 lameller, hvoraf de to yderste er lidt kraftigere og beskytter de øvrige, når viften er lukket. Alle lamellerne er samlet nederst med en dorn (pivot, pin, Dorn), hvor om de kan dreje, og den del, der rager forbi omdrejningsstiften, udgør en slags håndtag. Et stykke oppe lidt fra yderkanten er lamellerne to og to hæftet sammen med smalle stykker af silke-

bånd, så det ser ud, som om et bånd er trukket gennem dem alle på en gang."ruban brisé" betyder afbrudt bånd og har givet navn til viftetypen.

Lamellerne kan være glatte og udekorede, så det er materialets egen skønhed, der dominerer. Men i reglen er de udsmykket på forskellig vis, fx udsåret i mønstre, som kan blive helt filigranagtige; de kan være gouachemalede og lakerede (verniss Martin); de kan være indlagt med andre materialer i mønstre eller små runde blanke metalstifter, "piqué"; eller man kan kombinere forskellige udsmykningstyper. Er almindelige 1700-1730.

Foldeviften³

(éventail plié, foldingfan, Falbfächer) består af et viftestel og et vifteblad.

Viftestellet (monture/bois/pied, blades, Gestell) kan være lavet af alle mulige materialer som lamelviften, og består af et antal stave (brin, stick/blade, Stab) og to stelstænger (Panache/ maitre-brin, guardstick, Deckstab), som alle er hæftet sammen i den ene ende, hovedet (tête, head, Kopf), hvor igennem der er boret et hul (rivure) til dornen, hvorom stave og stænger drejer. Fra hoved til stiver (se nedenfor) taler man om stellets hals (gorge, gorge, Hals) og afslutningen lige under bladet kan være en mere eller mindre rund skulder (épaule, shoulder, Schulter).

Til hovedet kan være fæstet en bøjle (beliere, handel, Bügel/ Ring), i hvilken en snor med kvast og skydering kan være fæstet. Bøjleens ender er fæstet under et par af øjne (oeil/yeux, ey/stud/ wacher, Auge), runde skiver af fx elfenben, som holdes fast af et par nitter eller skruer i dornen.

Størrelsen varierer i tidens løb. I rokokotiden (1730-1760) er vifterne større end tidligere, men efter revolutionen bliver de først meget små, under 20 cm, for så igen at blive større og i begyndelsen af dette århundrede over 30 cm. Viftemagerne brugte måleenheden "pouce du Roi" (1 pouce = 2,7 cm)⁴.

Viftens stave er på de ældste vifter ofte så brede, at de udgør en del af viftefladen, når viften foldes ud, idet de støder helt op til hinanden eller ligger lidt hen over hinanden. De kan derfor være udsmykket på samme måde som lamelviften. Men hver stav løber ud i en stiver (bout/fleche, slip/rib, Zunge /Stab-zunge), hvorpå viftebladet limes. I reglen er disse stivere ikke udsmykket,

da de er skjult, men i nogle vifter kan nogle få af stiverne ligge udenpå viftebladet og inddele dette.

Senere (Louis XVI 1765-90) er stavene adskilt, skeletstel (monture squelette, skeleton sticks, Skelette-Gestel), når viften åbnes og tjener nu først og fremmest dekorative formål. Ofte med fir-kantede skuldre.

Stelstængerne, de to yderste stave, er betydeligt kraftigere end resten af stellet; de kan være af andet materiale end stavene, og de er ofte meget kostbart og smukt udført, idet det jo er dem, man ser, når viften er sammenfoldet og hænger ved bæltet.

Stellets form og udsmykning er i aller højeste grad bestemt af tidens mode, og sammen med viftebladets dekoration kan de give et vink om, hvornår og hvor en vifte er fremstillet.

Viftebladet (feuille, mount [evt. af 2 leafs], Blatt) er på de finere vifter dobbelt, således at stellets stivere er skjult mellem dets to lag, men da der bliver mangel på papir i England laver man vifter med kun et lag, monteret "à l'anglaise". Den fold (pli, fold, Falte), hvor igennem stiveren går, modsvares af en modfold (contre pli, opposite fold, Gegenfalte)

Selve fremstillingen og monteringen foregår hos viftemageren, som beskæftiger en større stab, op til 25 specialhåndværkere, især hvis hele processen fra stellets fremstilling til den færdige vifte foregår under samme tag.

De fleste stel fremstilledes i Paris, senere i Dieppe og i Østen. I fremstillingen af stellet kan mange forskellige håndværkere være implicerede, fx drejere, sølvsmede, træskærere, bogbin-

dere. Også viftebladet kræver en stab af forskellige håndværkere, limere, malere, trykkere, forgyldere, broderere m.fl.

Hvis det plisserede vifteblad, som er fæstet på stellet og er halvcirkelformet, kan åbnes til 180 grader eller mere, siger man, at viften er "à grand vol", men der findes vifter som kun åbnes 45 grader eller mindre⁵. Omkring 1700 åbnes vifterne almindeligvis kun 120 grader, men hen mod århundredets slutning 180 grader.

De ældste vifteblade var læder, som formentlig er forløberen for "vellum", pergament; pergament er fint skind af kalv. Især italienerne var dygtige til at fremstille stærkt smukt pergament, som kunne tåle at foldes op og i uden at briste. Det var ugarvet, og de fineste pergamenttyper kaldte man svaneskind eller kyllingskind. Efterhånden bruges også silke og andre stoffer og senere igen papir.

Cabrioletviften er en særlig foldevifte-type i 1780-erne, dvs en vifte, hvis vifteblad er delt i to halvcirkler over hinanden, således at man mellem dem kan se stiverne, som derfor bliver udsmykkede på det synlige stykke. Minder om hjulet på en cabriolet (=vogn fra 1700-tallets midte).

Pliantviften (éventail pliant, pliant fan, Pliantfächer) er en mellemting mellem fjervifte og foldevifte, hvor de enkelte fjer er limet på hver sin stiver og holdt sammen med en tråd, så de udgør en flade. I stedet for fjer kan der være brugt udstansede lærredsstykker i fjerform.

Viftebladene udsmykkes på alle tænkelige måder, afhængigt af hvilket materiale, de består af. Først og fremmest bliver de bemalet; gouachemaling, dvs dækkende farver bliver brugt på alle materialer, selv på fjer, og de fornemste vifter er malet på både for- og bagside. Mange kunstnere giver forlæg til viftemalerier især i 1700- og 1800-tallet. Også akvarelmaling benyttes i 1800-tallets slutning.

Malerierne kan laves på guld- og sølvgrund; der kan bruges bladguld på både stel og vifteblad; er viftebladet af silke kan konturer fremhæves med pailletter og guldråd (fra omkr. 1770), der kan påsys perler og ædelsten; der kan være åbninger i materialet, som dækkes af tyl, gelatine eller marieglas, så man kan se igennem den opslåede vifte, fx de såkaldte dominovifter.

Stofvifterne broderes dels med pailletter og cantiller, dvs små sølvspiraler, som sys på som perler, eller med fladsyede blomster, kædesting osv.

De fleste trykteknikker kan bruges på både pergament, stof og papir, og tidligt bliver trykte vifter almindelige, fordi konkurrencen fra billige indførte kinesiske vifter bliver så stor, at man i Europa må finde en billigere fremstillingsmetode. Derved får viftefremstillingen efterhånden mere karakter af fabrikarbejde end af håndværk, og allerede i 1734 indfører man copyright på trykte vifter i England.

Fra 1700-tallets begyndelse bruges raderingen. Den følges af akvatinten og mezzotinten, og sidst i 1700-tallet bruger man kobberstik. Omkring 1830 finder man litografiske vifter; de er ofte håndkolorerede kopier af 1700-tallets

vifter, og kan være trykt på såvel satin som papir. Fra 1860-erne har man chromlitograferede vifter, de er tit blanke som tidens olietryk.

I begyndelsen af 1900-tallet er der en del kunstnere, som laver vifter, og de afviger ofte både i form og udsmykning fra tidligere tiders vifter.

Selskabsviften forsvinder fra begyndelsen af århundredet efter-hånden i det nordlige Europa, bortset fra specielle kredse. Men op gennem dette århundredes første del florerede reklamevifter, trykte vifter med annoncer for fx beklædning, koncerter, udstillinger osv, og i vore dage får mange flypasagerer reklamevifter på rejser til varmere himmelstrøg. I Sydeuropa og især i Østen er vifter stadig brugs-genstande, som mange ejer, og det skulle ikke undre mig, om viften kom igen som et charmerende tilbehør til damers udstyr.

Torun Gjelstrup

Kilder og noter

Berger, Karl: "Vifter", *Jeg er samler* 2, Politiken.- *Viften-the fan* 1957.- Buss, G.: *Der Fächer*, Bielefeld 1904.- Bøgh, J.: *Om vifter i Vesterlandske Kunstindustrimuseum*, Bergen 1907.- Diderot: *Encyclopedie*, 1765.- Green, Bertha de Vere: *A Collector's Guide to Fans over the Ages*, London 1975.- Hannover, E.: *Vifter og udstillingen af vifter*, 1903.- Kammerl, Christl: *Der Fächer*, München 1989.- Mayor, Susan: *Collecting Fans*, London Studio Vista 1991.- og fl.

- 1 Johan Bøgh: *Om vifter*, 1907.
- 2 Johan Bøgh bruger ordet "delvifte".
- 3 Johan Bøgh kalder den "klapvifte"
- 4 Christl Kammerl, *Der Fächer*.
- 5 fx Kokotschkas Alma Mahler-vifter.

SKOVTUR TIL JÆGERSPRIS DEN 1. SEPTEMBER 1996

På opfordring fra en række forlystelsessyge medlemmer har vi nu udvidet og ændret programmet, der naturligvis omfatter hele familien, som følger:

Besøg på **Dukkemuseet**, Fasanvej 5, Skuldelev kl. 10.30

Transport: S-tog fra København H 9.28 er i Frederikssund 10.19.

Bus 318 fra Frederikssund St. (mod Skibby) 10.22 holder lige ved Dukkemuseet.

Individuel indgang og betaling af entré (**Pris** kr. 20).

Fælles transport videre fra Dukkemuseet aftales på stedet.

Herefter besøges **Rosenhaven** i Gerlev med 3.000 gamle, velduftende sorter. Individuel indgang.

Den medbragte frokost indtages i samlet flok kl. 13 - 14 i Egnsmuseet FærgEGAARDENS have.

Kl. 14.15 giver Lone omvisning på sommerens udstilling:

Broderimagasin Jøns, Frederikssund 1904 - 1982

Engelske huller, Hedebo, bilpuder og køkkenpyntehåndklæder (omtalt i TE-NENS forårsnummer) herefter kaffe

FærgEGAARDEN har denne dag familielørdag (kl. 13 - 17) med mange forskellige aktiviteter, arrangeret af egnens

historiske foreninger. Årets tema er MUSIK, så vi kan forvente underholdning til frokosten.

Der ventes mange besøgende, TENENS medlemmer er hermed inviteret, og børn og voksne er velkomne til at deltage i aktiviteterne.

Transport til Færgegaarden (bustiderne er ændret med sommerkøreplanen): S-tog fra København H 11.28 er i Frederikssund 12.19.

Bus 318 fra Frederikssund St. (mod Skibby) 12.22

S-tog fra København H 13.08 er i Frederikssund 13.59

Bus 317 fra Frederikssund St. (mod Skibby) 14.02

Der er nu busstoppested ved Færgegaarden (den røde gård for enden af Frederikssund/Hornsherred broen).

Pris for omvisning og kaffe kr. 30. Børn halv pris. **Tilmelding for arrangementet på Færgegaarden** til Anni Mejdahl senest 9. aug. 96 - se adresse og giro

bagpå bladet. Husk at opgive telefonnr. (til brug for evt. ændringer i programmet).

Ved ankomst til Færgegaarden oplyses, at man deltager i TENENS arrangement (og at entreén betales samlet af foreningen).

Kontaktperson: Annet Skjelsager

Overnatning

Har man lyst til at forlænge opholdet, er der mulighed for overnatning på det splinternye og velindrettede vandrerhjem beliggende lige syd for museet, ved skov og fjord:

Jægerspris Vandrerhjem og Kursuscenter

Skovnæsvej 2, 3630 Jægerspris
tlf. 42 31 10 32

Pris 85 kr. pr. nat (3-sengs-stue m. bad/toilet).

Der kræves vandrerkort, som koster 50 kr. pr. år, eller 25 kr. for et dagskort (kan købes på stedet).

Tegning fra Jøns' Samling
1940'erne

TEMADAG I KIRKELIG KUNST DEN 4. OKTOBER

Vi mødes kl. 12.30 i:

Selskabet for Kirkelig Kunst
Frederiksholms Kanal 28 G
1220 København

Først vil Lillian Damgaard Christiansen vise os Kirkelig Kunsts værksted i arbejde, derfor denne tid, da medarbejderne stopper arbejdet kl. 14.00 om fredagen.

Derefter vil Connie Schimmel Jacobsen vise os sin udstilling af fine akvareller inspireret af Ellen Marsvins blå silkebroderede silkebordtæppe fra 1648, nu i Nationalmuseet.

Da lokalerne i Kirkelig Kunst er små, må vi desværre begrænse os til **max. 25 personer** på denne temadag.

Pris incl. kaffe kr. 30,- for medlemmer og kr. 40,- for gæster.

Tilmelding til kassereren senest den 24. september ved indbetaling på giro 143-0130

Henvendelse om eventuelle spørgsmål til Annet Laursen Skjelsager, 4295 0555.

HÅNDARBEJDE FOR SJOV

TENEN oplyser i almindelighed ikke om udstillinger. Men såvidt muligt skal vi gerne bringe meddelelser fra medlemmerne om seværdige arrangementer.

Således:

Håndarbejde for sjov - sjov med håndarbejde

på **Køge Rådhus**

24. august -1. september, åben alle dage kl. 10-17, gratis adgang.

Åbnes lørdag den 24. august kl. 11.00

af borgmester Willi Eliassen, Køge
Dansegruppen ANELLO medvirker.

12 udstillende kunstnere.

Arbejdende værksteder.

Der vises et bredt udvalg af de mange forskellige grene inden for håndarbejdsområdet, akvarel, blomsterdekoration, broderi, håndgjort papir, keramik, knipling, patchwork, silkemaling, stoftryk, strik, vævning med flere.

DRAGKISTEN DEN 7. SEPTEMBER

"Dragkisten" er en af de aktive tekstil- og vævekredse, som hører til TENENs medlemskreds. Vi har allerede i forrige nummer omtalt invitationen til alle TENENs medlemmer, men skal her minde om den for en sikkerheds skyld: Lørdag den 7. september 1996 kl. 9.30-16.30 på Hotel AGGER TANGE, Tangevej 14, Agger, 7770 Vestervig

Udstilling og fællesmøde med foredrag
10-11.30: Inge Bjørn, fhv. lærer på Askov Højskole: Kunst og håndværk, og
15-16.30: Mette Lise Røssing, forstander på Skals Håndarbejdsskole: Vandring i skønhed, Navajo-indianernes historie.

Tilmelding senest den 12. august til:
Åse Nielsen telf. 9793 1319

BESTYRELSE:**Formand:**

Susanne Nielsen   Sasserød 16   5462 Morud   64 83 11 28

Næstformand:

Astrid Dueholm   Åstrupvej 83   6100 Haderslev   74 52 19 51

Sekretær:

Beth Døssing   Krengerupvej 108   5620 Glamsbjerg   64 72 30 71

Kasserer:

Anni Mejdahl   Nibsbjergvej 10   7500 Holstebro   97 42 37 86

Annet Laursen Skjelsager   Dorthesvej 2   3520 Farum   42 95 05 55

Redaktion:

Hanne Frøsig Dalgaard (ansv)   Bredebovej 33, 6. tv.   2800 Lyngby   45 88 32 67

Lone de Hemmer Egeberg   Gærdet 12   3460 Birkerød   42 81 15 97

Suppleanter:

Jytte Harboesgaard   Frederiksberg Allé 78   1820 Frederiksberg C

Vibeke Lilbæk   Kollerødvej 39   3450 Allerød

Revisor:

Lucie Borgsmidt-Hansen   Broholms Alle 28   2920 Charlottenlund

NÆSTE BLAD FORVENTES AT UDKOMME OKTOBER 1996

Artikler og indlæg (gerne på disketter) sendes til Hanne Frøsig Dalgaard

Deadlines:

1. december, udkommer medio januar

1. marts, udkommer medio april

1. juni, udkommer medio juli

1. september, udkommer medio oktober

Redaktionen forbeholder sig ret til at prioritere de modtagne bidrag i samråd med forfatterne.

Ældre numre af TENEN, pris kr. 25,-, fås ved henvendelse til kassereren, såvidt oplag findes.

BLIV MEDLEM AF TENEN, Dansk Tekstilhistorisk Forening.

Kontingent for 1996/97 kr. 135,-

Henvendelse: TENEN, Dansk Tekstilhistorisk Forening,

Anni Mejdahl, Nibsbjergvej 10, 7500 Holstebro, 97 42 37 86   GIRO Nr. 1430130

Annoncepriser:

1/1 side: kr. 525,-   1/2 side: kr. 300,-   1/4 side: kr. 185,-   1/8 side: kr. 135,-

FLYTNING:

Ved flytning bedes du meddele dette til postvæsnet.

Husk at meddele at du abonnerer på TENEN blad nr. 03200

Tryk: Tryk og Kopiservice, Kim Nielsen, Brønshøjvej 9, 2700 Brønshøj

ISSN. NR.: 0906-9526